

Mevzu Rivayetlerde Ru'yetullah Meselesi

The Issue of Ru'yatullah in Fabricated Narrations

Öz

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra onun manevî otoritesinden faydalanmak isteyen kişi ve grupların hadis uydurdıkları bilinen bir husustur. Siyasî ve mezhebî saiklerin yanı sıra insanları ibadete teşvik etmek, onlara Allah ve peygamber sevgisi aşlamak gibi düşüncelerle hadisler uydurulmuştur. Hemen her konuda tesadüf edilecek mevzu rivayetler arasında Allah'ın ahirette ve dünyada görülmesini işleyen haberler de bulunmaktadır. Çalışmada, hicrî birinci asır itibarıyla tartışılan kelimî meselelerden olan ru'yetullah konusunun mevzu haberlere nasıl yansıdığı, bu rivayetlerin muhtevasının tartışmalarda ele alınan konuların hangi boyutlarını yansıttığı tespit edilmiştir. Ele alınan mevzu rivayetlerin muhtevalarıyla senedi sahih olan rivayetlerin muhtevaları arasında yapılan mukayeseye, ru'yetullah hadisleri özelinde senedin sağlamlığı ile metnin korunmuşluğu arasında ne düzeyde bir ilişki olduğuna dair bir fikir de elde edilmiştir. Mevzu rivayetlerde cennet ehlinin Allah'ı görmeleri olayında Allah'ı görmelerini engelleyen nurdan bir perdenin olduğu, sonrasında bu perdenin açılarak ru'yetullahın gerçekleşeceği anlatılır. Mevzu rivayetlerde Allah'ın dünyada görülebileceği, nitekim Hiz. Peygamber'in O'nu hem mi'râcda hem de normal zamanlarda gördüğüne dair örnekler zikredilir. Aslında Hiz. Peygamber'in mi'râcda gördüğü Cebrail, Sidre ağacı ve bazı peygamberlerle ilgili betimlemelerin Allah için kullanıldığı tespit edilmiştir. Mi'râc dışında olağan durumlarda Allah'ı görmesinden bahseden mevzu rivayetlerde belirgin şekilde insan biçimci anlatıların olduğu belirtilmelidir. Sahih rivayetlerde ise ahirette Allah'ın herhangi bir perdeleme olmaksızın doğrudan görüleceği vurgulanır. Yine sahih rivayetlere göre Allah'ın bu dünyada görülmesi mümkün değildir. Ru'yetullah konusundaki kelimî tartışmalar açısından bakıldığında mevzu rivayetlerin bu tartışmalara yönelik doğrudan bir planlama içermediği, yani tartışmalarda yer alan herhangi bir argümanı ya da üslubu belirgin bir şekilde yansıtmadığı söylenebilir. Ru'yetullah ile ilgili mevzu rivayetlerin sahih rivayetlerle mukayesesi, bu rivayetlerin sahih senedli rivayetlerden muhteva ve üslup yönüyle belirgin bir şekilde ayrıldığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Ru'yetullah, Mevzu, Mi'râc, Antropomorfik.

Abstract

It is a known fact that after the death of the Prophet, people and groups who wanted to benefit from his spiritual authority fabricated hadiths. In addition to political and sectarian motives, hadiths were fabricated to encourage people to worship and to instill in them a love for God and the Prophet. Among the narrations that can be found on almost every subject, there are also narrations that deal with the sighting of Allah in the hereafter and in the world. In this study, it is determined how the issue of ru'yatullah, which is one of the theological issues that have been discussed since the first century of Hijri, is reflected in the fabricated narrations and which dimensions of the issues discussed in the debates are reflected in the content of these narrations. By comparing the content of the narrations with the content of the authentic narrations, an idea of the relationship between the soundness of the chain of transmitters (isnad) and the preservation of the text in the hadiths of ru'yatullah was acquired. In the fabricated narrations about Ru'yatullah, it has been determined that the characteristics of Gabriel, the Sidre tree and some prophets that the Prophet saw on the mi'raj were attributed to Allah. It should be noted that the narrations that speak of seeing God in ordinary circumstances other than Mi'râj are markedly anthropomorphic. From the point of view of the theological debates on Ru'yatullah, it can be said that the narrations do not contain any direct planning for these debates. A comparison of the narrations about Ru'yatullah with the authentic narrations shows that these narrations differ significantly from the authentic narrations in terms of content and style.

Keywords: Hadith, Ru'yatullah, Fabricated Narration, Mi'râj, Anthropomorphic.

Zişan TÜRCAN

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı / Professor, Akdeniz University, Faculty of Theology, Department of Hadith. z.turcan@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0002-9779-6900 https://ror.org/01m59r132

Fatime GÜLDAL

Doktorant, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / PhD Student, Akdeniz University, Graduate School of Social Sciences. fatimeguldal@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3622-2871 https://ror.org/01m59r132

Makale Türü-Article Type: Araştırma

Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 31.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 12.12.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 31.12.2023

Atıf/Cite as: Türcan, Z.-Güldal, F. (2023). Mevzu rivayetlerde ru'yetullah meselesi. *Turkish Academic Research Review*, 8 (4), 1563-1576.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Zişan Türcan – Fatime Güldal

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Hız. Peygamber'in vefatından sonra onun manevî otoritesinin devamı büyük ölçüde hadisler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ne var ki bu durum, savundukları fikirlere güç kazandırmak isteyen bazı kesimlerin bu düşüncelerini Hız. Peygamber'e nispet ederek nebevî otoriteden faydalanma arzularını da tetiklemiştir. Hız. Peygamber adına yalan uydurma faaliyetinin temelinde siyasî ve mezhebî sebeplerin yanı sıra kişisel çıkar, dindarlık ve ilim anlayışları da bulunmaktadır. Bu bakımdan hemen her konuda rivayetler uydurulmuştur. İnsanları ibadete teşvik eden, Allah ve Peygamber sevgisini artırmayı amaçlayan uydurmalar da az değildir. Mevzu rivayetler dinî bakımdan hiçbir kıymeti haiz olmasalar da hadis tarihi açısından veri sağlayabilir. Rivayetin uydurulduğu dönemin siyasî ve kültürel yapısına ilişkin bilgiler verdiği gibi hadisi uyduranların mezhebine, meşrebine ve zihin yapısına ilişkin ipuçları da barındırır. Ru'yetullahı konu eden mevzu rivayetler de ayrışmaları belirginleştiren itikadî ve kelimî bir tartışmanın konusu olarak dönemin ve kesimlerin ilmî, fikrî ve dinî yapılarına ışık tutacak mahiyettedir.

Hadisçiler mevzu rivayetleri çoğunlukla senesinde hadis uydurmacılığıyla bilinen ravilerin bulunması yönüyle tespit etmişler bunun yanı sıra tefekkür, teemmül ve akli çıkarımı gerektirmeyecek netlikte yani ilk bakışta akla ve itikad esaslarına aykırılığı aşikâr olan rivayetleri de doğrudan mevzu kabul etmişlerdir (Türcan, 2019). Mevzu rivayetlerin tespitinde hadisçiler arasındaki genel yaklaşım bu şekilde olmakla birlikte detaylarda rivayetlerle ilgili farklı değerlendirme kriterleri işletilmiştir.

Ru'yetullah meselesi çeşitli boyutlarıyla çalışmalara konu edilmiştir. Klasik kaynaklarda Allah'ın ahirette ve dünyada görülmesinin imkânı, Hız. Peygamber'in mi'râcda görmesi gibi meseleler tartışılmıştır. Bu yaklaşımların her biri ayet ve hadislerde dayanaklar aramıştır. Tefsirlerde de özellikle Kıyâme suresinin 22-23., Necm suresinin 13-18. ve Tekvîr suresinin 23. ayetleri bağlamında konu ele alınmıştır. Klasik kaynaklardaki yaklaşımları tespit ve tenkit amaçlı bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Bu makalede ru'yetullah meselesinin klasik kaynaklarda ele alınma biçimleri değil, bu konuya temas eden mevzu rivayetler incelenecektir. Hicrî birinci asır itibarıyla Müslümanlar arasında önemli ayrışmaları belirginleştiren kelimî meselelerden olan ru'yetullah konusunun mevzu haberlerde nasıl ele alındığı, bu rivayetlerin muhtevası bakımından bahsedilen tartışmalara katılma iddiasının olup olmadığı tespit edilecektir. Ele alınan mevzu rivayetlerin senedi sahih olan rivayetlerle mukayeseli bir şekilde tahlil edilmesiyle, ru'yetullah hadislerinin sıhhatini belirlemede içerik tenkidinin tek başına yeterli bir yöntem olup olmadığı ya da ne düzeyde bir fikir verebildiği sorusuna da dolaylı olarak cevap verilmiş olacaktır. Makale konusunun çerçevesi ve bahsedilen amaçları yönüyle benzer konuda yapılmış olan önceki çalışmalardan ayrılmaktadır.¹

¹ Ru'yetullah meselesinin detaylarını görmek için bkz. Talat Koçyiğit, *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974); İsrâfil Balci, "Hız. Peygamber'in Cebrail'i Görmesinin Allah'ı Gördüğü İddialarına Dönüştürülmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011), 61-93; Mu'tezile'nin ru'yetullah meselesine yaklaşımının tenzihî karakterini ve bunu temellendirmeye yönelik akli ve nakli delillerini görmek için bkz. Fatmanur Ceran, "Mu'tezile'nin Tenzih Doktrini Bağlamında Ru'yetullah Problemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/41 (2018), 102-113; Dilek Yavuz Turun'a ait Cennet ve Cehennemle İlgili Uydurma Hadisler (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008) adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışma İbnü'l-Cevzi'nin *Mevzû'at*'ındaki ilgili bölümlerde yer alan mevzu rivayetlerle sınırlandırılmış ve özellikle sened yönüyle yapılan değerlendirmeler zikredilmiştir. Hasan Limon'un çalışması ise temel hadis kaynaklarında ru'yetullah ile ilgili hadislerin tespiti ve ravi değerlendirmelerini içermektedir. Hasan Limon, *Ru'yetullah ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Makalede, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201), *Mevzûat*'ı ile Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Leâli'l-masnû 'a'* sında ortak olarak yer alan rivayetler tercih edilmiştir. Böylece rivayetlerin mevzuluğunu tespit için mevcut olan sübjektifliğin büyük ölçüde aşılacağı düşünülmüştür. Zira İbnü'l-Cevzî, rivayetlerin mevzuluğuna hükmederken acele ettiği, ravilerinden biri ya da birkaçı ile ilgili zayıflık ya da yalancılıkla itham edilmesinden hareketle farklı tariklerini araştırmadan karara vardığı gerekçesiyle İbnü's-Salâh, İrakî, İbn Hacer ve Süyûtî gibi hadisçilerce eleştirilmiştir (İbnü's-Salâh, 1986: 99; Süyûtî, 1996: 1/318, 368; Süyûtî, t.y.: 1/199, 329-330). Süyûtî *el-Leâli'l-masnû 'a'* sında İbnü'l-Cevzî'nin zayıf, hasen ve hatta sahih olan bazı rivayetleri mevzu olarak değerlendirdiği gerekçesiyle tenkitler yöneltmektedir (Süyûtî, 1996: I/9; Aslan, 2018). Buna göre çalışmada mevzu rivayetlerin seçilmesinde müteşeddid ve mütesâhil sayılabilecek iki hadisçinin ortak tespitlerine dayanılmıştır. Mukayeseye konu edilen sahih rivayetler ise sıhhati konusunda genel kabulün olduğu *Sahihayn* hadislerinden seçilmiştir. Şu var ki bir hadisin sahih olması kaynağına nispetinin doğruluğunun kuvvetle muhtemel olduğunu ifade etse de tek tek lafızların orijinal olduğunu garanti etmemektedir. Bununla birlikte bu yaklaşımın, klasik metodolojide müdrec, maklub, muharref ve musahhaf gibi hadislerin tespitinde daha sahih olanın ölçü alınmasında olduğu gibi bazen tek tek doğru lafızların, çoğunlukla da ifade gruplarının ve genel muhtevanın tespitinde fikir verici olduğu yadsınamaz. Çalışmamızda sahih kabul ettiğimiz rivayetlerle ilgili klasik hadis usulündeki temel anlayışa göre hareket etmekteyiz. Buna göre bir hadisin sahih olması kesin bir şekilde kaynağına ait olduğunu ifade etmemektedir. Yalnızca sahih tanımına uygunluğunu belirtmektedir (İbnü's-Salâh, 1986: 13-14). Bundan dolayı makalede bu vasıftaki rivayetlerle mevzu olarak değerlendirilen rivayetler arasında bir mukayesenin yapıldığı vurgulanmıştır. Çalışma herhangi bir rivayetin kaynağına nispetine ilişkin ilave bir tespit çabasını barındırmamaktadır.

1. Ru'yetin Keyfiyeti: Nurla İlişkili Bir Bağlamda Gerçekleşmesi

Mevzu rivayetlerde Allah'ı görme (ru'yet) daima nurun bulunduğu bir bağlamda gerçekleşmektedir. Çoğunlukla başta ru'yetin önünde bir engel olarak duran nurdan perdenin kaldırılmasıyla ru'yet gerçekleşir. Nur bazen Allah'ın kendisini gösterme vaktinde dikkatleri çekmek için bir işaret görevi görür. Bazen de görüldükten bir müddet sonra gizlenen Allah'ın zatından geriye kalan manevî bir atmosferi oluşturur. Şu rivayette ru'yet ile nur ilişkisinin birden fazla boyutu görülmektedir:

“Cennet ehli nimetler içindeyken ansızın onlara bir nur parlar. Onlar nura baktıklarında bir de görürler ki Rableri yukarıdan onlara bakmaktadır ve ‘Allah'ın selamı üzerinize olsun ey cennet ehli!’ buyurur. Bu ‘Onlara rahîm olan Rab'den bir selam vardır’ (Yâsîn, 36/58) ayetinde işaret buyurulan durumdur. Allah onlara, onlar da Allah'a bakarlar. Bu durum Allah perdeleninceye (يحتجب) kadar devam eder. Ancak Allah'ın nuru ve bereketi onlarda ve yurtlarında kalmaya devam eder.” (İbnü'l-Cevzî, 1966: 3/261; Süyûtî, 2/382).

Rivayetin diğeri tarihinde “Cennet ehli nimetler içindeyken ansızın başlarının üstünde gözlerini alan bir nur parlar. Başlarını kaldırır, bir de görürler ki izzet sahibi Rab onlara bakıyor.” ifadesi, bir başka tarihinde ise “Cennet ehli nimetler içindeyken ansızın onlara cennet nurunu gölgede bırakan bir nur parlar. Başlarını kaldırır, bir de görürler ki Rab onlara bakmaktadır.” ifadesi yer alır. Bu rivayetlerde nur, Allah'ın görülmesinin önünde O'nu görmeyi engelleyen bir perde olmayıp aksine ru'yet için bir zemin oluşturmaktadır. Rivayetin ilk cümlelerinin ihsas ettiğinin aksine Allah nur olarak tavsif edilmemiştir. Nur ru'yete bir vesile ve vasıta olarak anlatılmaktadır. Rivayetin sonunda ise nur Allah'ı görmenin önünde bir perde haline gelmektedir. Böylece anlatı, ru'yete zemin hazırlayan nur ile Allah'ın zatını ayırmaktadır. Sonucu tarihte ayrıca, cennet ehlinin Allah ile

yaşayacakları bir diyalog neticesinde Allah'ı ziyarete gidecekleri, bu ziyaret esnasında perdenin kaldırılacağı, onların Allah'a, Allah'ın da onlara bakacağı, Rahmân'ın nurunda kaybolacakları, hatta birbirlerine bakamayacakları şeklinde bir ifade mevcuttur (İbnü'l-Cevzî, 1966: 3/261). Perde kaldırıldığı halde insanların Allah'ın nurunda kaybolduklarından bahsedilmesiyle, nurun perdeyle ilgili olmadığı, Allah'ın zatından kaynaklandığı ifade edilmiş olmaktadır. Ancak ilginç bir şekilde Allah'ın nuru insanları birbirlerine bakamayacak duruma getirirken Allah'ın görülmesine mâni olmamaktadır.

Diğer bir mevzu rivayette, Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre Peygamber (s.a.), “O gün Rablerine bakan ışıl ışıl parlayan yüzler vardır” (Kiyâme, 75/22-23) ayetini okuduktan sonra şöyle buyurmuştur: “Allah bu ayeti indirdiği andan beri nesh etmemiştir. Onlar (cennet ehli) Rablerini ziyaret ederler, yedirilir, içirilirler, temizlenirler ve giydirilirler. Allah ile aralarındaki perdeler kaldırılır ve onlar Allah'a, Allah da onlara bakar. Onların bu durumu, Yüce Allah'ın ‘Orada sabah akşam rızıkları hazırdır.’ (Meryem, 19/62) ayetinde bildirilmiştir (İbnü'l-Cevzî, 1966: 3/260; Süyûtî, 1996: 2/382; İbn Arrâk, 2/384).

Bir başka rivayette ise Allah'ın cennet ehli ile arasına nurdan bir perde çekeceği belirtilir:

“Allah Azze ve Celle cennet ehlini cennete, cehennem ehlini de cehenneme yerleştirdikten sonra (dünya zamanına göre) her yedi bin senede bir cuma günü cennete iner. Vahyinde “Allah katında bir gün sizin (dünyada) saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir” (Hac, 22/78) şeklinde bildirilmiştir. Allah cennet bahçesine inince ehl-i cennet ile kendisi arasında nurdan bir perde çeker. Ardından Cebrail'i cennet ehline gönderir ve onlara kendisini ziyaret etmelerini emreder...” (İbnü'l-Cevzî, 1966: 3/259; Süyûtî, 1996: 2/380).

Aktarılan mevzu rivayetlerde konu edilen ru'yet cennette gerçekleşecektir. Ru'yette nur, nurdan perde, nurdan perdenin çekilmesi ve açılması önemli vurgular olarak dikkat çekmektedir. Allah'ın cennet ehline görünmesi de çoğunlukla bir nur atmosferi içerisinde vuku bulduğu, ru'yetin nurdan müteşekkil perdenin kaldırılmasıyla gerçekleştiği anlatısı mevcuttur. Rivayetlerde ru'yet-nur-perde ilişkisi genellikle bir mizansenle anlatılmaktadır. Sahih kaynaklarda zikredilen rivayetlerde ise cennetliklerin Allah'ı görmeleri konusunda mevzu rivayetlerde görülen nurdan bir atmosfer ve nurdan perde anlatımı pek bulunmaz. *Sahihayn*'da buna en yakın anlatım *Sahih-i Müslim*'de yer alan ve cennet ehlini konu eden şu rivayette görülmektedir: “Cennet ehli cennete girdiğinde Allah onlara ‘Daha fazlasını istiyor musunuz?’ diye soracak, onlar da ‘Sen bizim yüzümüzü ağartmadın mı, cennete koyup ateşten kurtarmadın mı?’ diyecekler. Bunun üzerine Allah perdeyi kaldıracak ve daha iyisine erişemedikleri bir nimet olarak Rablerine bakma nimetine kavuşacaklar” (Müslim, “İman”, 80, no: 181). Rivayette perdenin kaldırılmasından ve cennetliklerin Allah'a bakmasından bahsedilmişse de perde nur şeklinde tavsif edilmediği gibi mevzu rivayetlerde görülen, cennetlikler Allah'a bakarken Allah'ın da onlara baktığı, yani karşılıklı bir bakışmadan bahsedilmemektedir. Zaten ziyaret talebi ya da Allah'ın ziyaret etmelerine ilişkin emrinden de söz edilmemektedir. Kısacası bir mekân, yön ve tarafları belirginleştiren bir anlatım yoktur. Rivayette perdenin kaldırılması “bakanların gözlerinden perdenin kaldırılması” anlamına gelmektedir (Aliyyü'l-Kârî, 2002: 9/3602). Buna göre mevzu rivayetlerde adeta Allah ile cennetliklerin arasında ru'yeti engelleyen bir duvar şeklinde betimlenen nur perdesi yerine, sahih rivayetlerde Allah'ın cennetliklere O'nu görme yetisi bahşetmesi söz konusudur.

Sahih rivayetlerde ru'yet ve nur perdesi ilişkisi, İsrâ gecesi Hz. Peygamber'in Allah'ı görme meselesi bağlamında zikredilmektedir. Yani mevzu rivayetlerdeki anlatımın aksine cennette yaşanacak bir hadise olarak

değil, bu dünyada yaşanan bir hadise olarak konu edilmektedir. Müslim'in *Sahîh*'inde yer verdiği bir rivayete göre Ebû Zerr'in "Rabbini gördün mü?" sorusuna Hz. Peygamber, "(O'nu görmeyi engelleyen) Nurdur. O'nu nasıl görebilirim (نور أنى أراه)" buyurmuştur (Müslim, "İman", 78, no: 178). Diğer tarikinde aktarıldığına göre de "Sadece nur gördüm (رأيت نورا)" şeklinde cevap vermiştir (Müslim, "İman", 78, no: 178). Mâzerî, birinci rivayette nurun, ru'yeti engelleyen, ikinci rivayette ru'yete konu olan (görünen) olduğunu ileri sürerek bu iki rivayetin zahiren mütearız olduğunu söyleyenlere şöyle cevap verilebileceğini söyler: "أراه" lafzındaki zamir Allah'a racidir. 'أنى أراه' ifadesi 'Nur, görmemi perdeledi ve görmeme mâni oldu' demektir. Nitekim ışıkların gözleri kamaştırması ve gören ile arasında bir engel oluşturarak görmeyi engellemesi bilinen bir durumdur. Buna göre Allah Rasûlünün görmesi özellikle nurla ilgilidir. İkinci rivayette de bu doğrudan ifade edilmiştir. Dolayısıyla iki haber birbiriyle mutabıktır." Kâdî İyâz da nurun haddizatında bir cisim olması bakımından Allah'ın zatının nur olmasının düşünülemeyeceğini belirtir. "Allah göklerin ve yerin nurudur" (Nur, 24/35) ayetindeki ifadenin de "nurlandıran, nuru yaratan" anlamında olduğunu vurgular (el-Yahsûbî, 1985: 216). Yine Müslim'in tahrir ettiği "Hicabı nurdur (حجاب النور). Eğer onu açacak olursa zatının nurları ve azameti gördüğü bütün mahlukatı yakar." (Müslim, "İman", 79, no: 179) şeklindeki rivayet de nurdan perdenin bu dünyaya yönelik olduğu vurgusunu içerir. Rivayet, Allah'ın örtülen (mahcûb/muhteceb) olmasının imkansızlığından hareketle O'nun yaratılmışları nur ile perdelenmiş hale getirdiği şeklinde izah edilmektedir. Buna göre hicabın Allah'a izafesi, O'nun kılması ve yaratması olarak anlaşılır (İbn Fûrek, 1985: 216). Hatta Hz. Peygamber'in İsrâ gecesi Allah'ı görmediği yönündeki Hz. Aişe'nin ve alimlerin çoğunluğunun görüşüne (Sa'lebî, 2002: 97/142) aykırı bir görüşü dillendiren İbn Abbâs da Müslim'deki rivayete göre "Allah'ı kalbiyle görmüştür" demektir. Yine "Gördüğünü kalbi yalanlamadı" (Necm, 53/11) ile "And olsun onu bir kez daha görmüştü" (Necm, 53/13) ayetlerine işaretlerle "Allah'ı kalbiyle iki kere gördü" demektir (Müslim, "İman", 77, no: 176). İbn Abbas'ın bu ifadesi ilim (bilme) anlamına gelmektedir (Cessâs, 1405: 5/297). İsrâ gecesi ile ilgili bir mevzu rivayette ise Hz. Peygamber'in perde arkasından Allah'ı gördüğü anlatılır: "Semaya yürütüldüğüm gece yolun sonuna vardığımda Rabbimi gördüm (رأيت ربي). O'nunla aramda görünür ateşten bir perde vardı. O perdeden her şeyi gördüm. Hatta inciden yapılmış bir taç da gördüm." (İbnü'l-Cevzî, 1966: 1/115; Süyûtî, 1996: 1/20; İbn Arrâk, 1/137).

İsrâ gecesini konu eden sahih rivayetlerde bahsedilen ru'yet ahiretle ilgili değil dünya hayatı ile ilgili olarak ele alınmış ve Allah'ın dünya gözüyle görme bağlamında konu edilmiştir. Bu durum "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut da bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder..." (Şûrâ, 42/51) ayetinin muhtevasıyla da uyumludur. Zira ayette bu dünyadaki durum tasvir edilmektedir. Şu durumda, dünya gözüyle Allah'ın görülmesi hadisesinde vurgulanan nur perdesi, mevzu rivayetlerde cennetteki ru'yete uyarlanmış görünmektedir. Şu var ki dünyada Allah'ın görülmesini engelleyen nur perdesi, mevzu rivayetlerde cennette ru'yete önce engel teşkil ederken sonrasında açılarak ru'yete imkân sağlamaktadır.

Sahih rivayetlerde dünyadaki ru'yetin perdeleneyeceği vurgulanırken ahiretteki ru'yetin doğrudan gerçekleşeceği, Allah'ın doğrudan görüleceği işlenmektedir. *Sahîhayn*'da yer alan rivayetlerde kıyamet günü mü'minlerin birbirlerinin üstüne yığılmadan zahmetsizce ayı ve güneşi gördükleri gibi Allah'ı görecekleri bildirilmektedir. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre bazı insanlar "Ya Rasûlallah, kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz" diye sordular. Allah Rasûlü "Önünde bir bulut yokken güneşi görmek için sıkışıklıktan dolayı itişip kakışmanız gerekir mi?" buyurdu. Onlar "Hayır ya Rasûlallah" dediler. Allah Rasûlü tekrar "Önünde bulut yokken dolunayı görmek için sıkışıklıktan dolayı itişip kakışmanız gerekir mi?" buyurdu. Onlar da yine "Hayır ya

Rasûlallah” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) “İşte kıyamet gününde Rabbinizi böyle (apaçık ve zahmetsizce) göreceksiniz” buyurdu (Buhârî, “Rikâk”, 52, “Tevhîd”, 24; Müslim, “İmân”, 81, no: 182).

Sahîhayn'da geçen bu rivayette, mevzu rivayetlerdeki Allah'ın nur parıldamasıyla ya da perdenin kaldırılmasıyla ru'yetin gerçekleşeceği şeklindeki anlatımın aksine kıyamet günü doğrudan ve mü'minler tarafından görüleceği anlatılmaktadır.² Nitekim yine *Sahîh-i Buhârî*'deki diğer rivayetlerde “Rabbinizi apaçık ayan beyan (عيانا) göreceksiniz” (Buhârî, “Tevhîd” 24) ve “Sizden Rabbinin arada bir tercüman ve onu perdeleyen bir hicap olmaksızın konuşmayacağı hiç kimse olmayacaktır.” (Buhârî, “Tevhîd” 24). buyurulmaktadır. Kıyamet gününde Hz. Peygamber insanlara şefaati anlatırken de “...insanlar (şefaati için) bana gelirler. Ben de Rabbinden cenneti için izin isterim. Bana izin verilir. Rabrimi gördüğümde secdeye kapanırım (فإذا رأيته وقعت) (ساجدا)...” (Buhârî, “Tevhîd”, 24; Müslim, “İmân”, 84, no: 193) derken Allah'ı doğrudan göreceğini belirtmiş olmaktadır. Şu hadis de ru'yetin doğrudan gerçekleşeceği genel düşüncesi çerçevesinde anlaşılmalıdır: “İki cennet vardır ki bunların kapları ve içindeki diğer şeyler gümüştedir. İki cennet vardır ki bunların kapları ve içindeki diğer şeyler altındandır. Adn cennetindeki topluluğun Rablerine bakması arasındaki tek engel veçhindeki büyüklük örtüsüdür (الكبرياء/رداء الكبير)” (Buhârî, “Tevhîd”, 24; Müslim, “İmân”, 80, no: 180).

Kâdî İyâz hadiste geçen “Allah'ın veçhindeki büyüklük örtüsü” ifadesiyle ilgili olarak, hadisin zahirine göre anlaşılmasının teccîme götürüleceğini, şu durumda ya ravilerinin yalancılıkla suçlanması ya da hadisin tevil edilmesi gerektiğini belirtir. Hadisi tevilini de beşerin zayıf görme idrakine engel olan Allah'ın hükümlerliliğinin, azamet ve yüceliğinin ve büyüklüğünün istiare yoluyla ifade edilmesi şeklinde yapar. Buna göre Allah dilerse beşerin görme yetilerini ve kalplerini kuvvetlendirir ve heybetini örten perdeyi ve azametini görmenin önündeki engelleri kaldırır. Yine “Adn cennetinde” ifadesinin Allah ile ilgili değil, O'na bakanlarla ilgili olduğunu, çünkü mekanların Allah'ı kapsayamayacağını vurgular (Kâdî İyâz, 2004: 1/539-540). Kirmânî de hadisin zahirine göre okunması durumunda ru'yetullahın gerçekleşmeyeceği sonucunun çıkacağına işaretle hadiste kastedilenin, görmenin önündeki engellerin kaldırılması neticesinde büyüklüğün (الكبر) görmeye engel olmadığı ve bakmanın mümkün olduğudur (Kirmânî, 1981: 25/155). İbn Hacer ise “(bakmanın önündeki tek engel) büyüklük örtüsüdür.” ifadesinden sonra sanki “Allah o örtüyü (engel) kaldırarak onlara lütufta bulunur.” şeklinde mahzuf bir ifade olduğu yönünde bir açıklama yapar (İbn Hacer, 1959: 13/432). Hadise getirilen izahların da gösterdiği gibi onda kastedilen Allah'ın zatından bağımsız, O'nunla görenin arasına giren ve ru'yeti engelleyen bir perde değil, azamet ve celalidir.

Allah'ın görülmesini ifade etmek üzere ayetlerde ve yukarıda zikri geçen sahih hadislerde رأى ve نظر fiillerinin her ikisi de kullanılmaktadır. Bu kullanımlar üzerinden Allah'ın beden gözüyle görülmesinin imkânı üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışma bir yönüyle Allah'ın dünyada görülüp görülemeyeceği meselesiyle de ilgilidir. Hz. Musa'nın Allah'ı görme isteğinden (رب أرنى أنظر إليك) ve Allah'ın ona “Beni göremezsin” (لن ترانى) şeklinde cevap vermesinden bahseden ayette hem نظر hem de رأى fiili kullanılmıştır (A'râf, 7/143). Ru'yetullah tartışmalarında temel delil olarak başvuru ayette de نظر fiili Allah'ı görme bağlamında kullanılırken, diğer bazı ayetlerde bu fiil farklı anlamlara gelebilmektedir. Mesela Âl-i İmrân suresinin “Allah'a verdikleri sözü ve yeminleri az bir değere değişenlere gelince, işte onların ahirette bir nasipleri yoktur. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için elim bir azap vardır.” şeklindeki 77.

² Kıyamet günü Allah'ı kafirlerin görüp göremeyeceği hususunda Ehl-i sünnet alimleri arasında görüş ayrılığı vardır (Süyûtî, 2004: 2/240).

ayetinde “bakmaz” ifadesi, “rahmetiyle muamele etmez, ihsanda bulunmaz, hayra eriştirmez” anlamlarına gelmektedir. (Nahhâs, 2000: 167; Begavî, 1997: 2/58). Benzer bir kullanım Buhârî’nin *Sahîh*’inde tahrir ettiği bir hadiste de yer almaktadır. “ç sınıf insan vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz ve onlara bakmaz...” (Buhârî, “Tevhîd”, 24). şu var ki Buhârî bu hadisi “Allah’ın ‘O gün Rablerine bakan ışıl ışıl parlayan yüzler vardır’ (Kıyâme, 75/22-23) Sözüne Dair” babda zikreder. Müslim’in tahrir ettiği rivayetlerde ise Âl-i İmrân suresinin 77. ayetindeki ifadelerin aynısı yer almaktadır. Allah’ın konuşmayacağı ve bakmayacağı üç kişinin özellikleri bazılarında değişmektedir. (Müslim, “İman”, 46, no: 106-108).

Mevzu rivayetlere bakıldığında özellikle cennet ehlinin Allah’ı görmesinin konu edildiği rivayetlerde *nazara* fiilinin, dünyada Hz. Peygamber’in görmesinin konu edildiği rivayetlerde ise *ra’â* fiilinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Konumuz açısından vurgulamamız gereken anlatı ise cennet ehlinin Allah’a bakarken Allah’ın da onlara bakmasından, yani karşılıklı bakıştan bahsedilmesidir. Böyle bir anlatım ne ayetlerde ne de sahih hadislerde geçmektedir.

2. Teşbîhî (Antropomorfik) Anlatım

Allah’ın her yedi bin senede bir cuma günü cennete inmesinden bahseden rivayette, Allah cennet bahçesine inince ehl-i cennet ile kendisi arasında nurdan bir perde çektiği, ardından Cebrail’i cennet ehline gönderip ve onlara kendisini ziyaret etmelerini emrettiğinden bahsedilir. Bu sırada ilk olarak Hz. Adem’in, yanında kanat ırpan, tesbih eden, ellerinde dağlar gibi nurlar bulunan meleklerle birlikte büyük bir yıldızdan çıkacağı, ardından konularına göre her peygamberin ve ümmetinin, siddiklar ve şehitlerin çıkıp arşın etrafını saracakları anlatılır. Rivayete göre işte bu esnada Allah sesinin lezzeti ve terennmnn tatlılığıyla “Kullarım merhaba!” buyuracaktır.” (İbnü’l-Cevzî, 1966: 3/259; Süyûtî, 1996: 2/380; İbn Arrâk, 2/379). İbnü’l-Cevzî Allah’ın ses güzelliği ve terennüm tatlılığından münezzehtir olduğuna işaret ederek isnadını konu etmeden önce onun mevzuluğunda şüphe olmadığını belirtir. Süyûtî ve İbn Arrâk da onun bu sözünü benimseyerek aktarmaktadır (İbnü’l-Cevzî, 1966: 3/259; Süyûtî, 1996: 2/380; İbn Arrâk, 2/379). Öte yandan Allah’ın cennet bahçesine indiği şeklindeki anlatı da O’nu bir mekâna sığdırmayı ifade etmektedir. Yine cennet ehlinin Allah’ı ziyaret etmeyi istemeleri ve Allah’ın cennet ehline kendisini ziyaret etmelerini emretmesi şeklindeki anlatımlar ile “Allah cennet ehlini cennete, cehennem ehlini de cehenneme yerleştirdikten sonra (dünya zamanına göre) her yedi bin senede bir cuma günü cennete iner...” (İbnü’l-Cevzî, 1966: 3/259; Süyûtî, 1996: 2/380) rivayetinde de benzer bir durum vardır. Esasen cennetteki durumla alakalı bu rivayetlerin muhtevalarının tevili pekâlâ mümkündür. Zira sahih rivayetlerde de ilk bakışta benzer şekilde yorumlanmaya elverişli anlatımlar mevcuttur. Mesela “Allah, biri diğerini öldüren ve her ikisi de cennete giren iki kişiye güler.” (Buhârî, “el-Cihâd ve’s-siyer”, 24) şeklindeki Buhârî rivayetindeki gülme fiilini şarihler, fiilin temelinde bulunan hoşnutluk duygusunun dışavurumu olması bakımından ele almakta ve dışa vurulan fiilden kastedilenin temelindeki duygu olduğunu düşünmektedirler. Allah’ın gülmesini, insanların gülmelerine neden olan neşe ve sevince benzeterek O’nun rızası olarak yorumlamaktadırlar (İbn Hacer, 1959: 6/40). *Sahîh-i Buhârî*’de zikredilen bir başka rivayette de mü’minlerin Allah’ı ilk gördüklerinden başka bir surette göreceklerinden ve O’nu “sâk”ından tanıyacaklarından bahsedilmektedir (Buhârî, Tevhîd, 24). “Sâk”ın kelime anlamı bacak/inciktir. İlk bakışta bu hadis de teşbîhî bir anlatıma sahiptir. Oysa hadiste kullanılan ifade aslında Arapların kullandığı bir deyimdir. Araplar “كشف عن ساق” deyimiyile bir için zor, etin oluşunun ortaya çıkışını kastederler. Bu durumda hadisteki ifadeye göre, m’minler Allah’ı tanınmaları için alametinin korku/dehşet olduğunu söylerler. Allah da günün dehşetini gösterince secdeye

kapanırlar (Kirmânî, 1981: 25/147). Zaten Buhârî bu hadisle Kalem suresinin “O korku ve dehşet günü secdeye çağrıldıklarında bunu yapamazlar” şeklindeki 42. ayeti arasında anlamsal bir ilişkisi kurmuştur (Buhârî, “Tefsîr”, 334). Öte yandan Buhârî'nin zikrettiği diğer iki tarikinde sâk ile ilgili ifade yer almamaktadır (Buhârî, “Tevhîd”, 24). Hadiste geçen sâk Allah'ın zatı ya da “büyük nur” şeklinde de anlaşılmıştır (Kastallânî, 1905: 10/404). Bu durum rivayetlerin muhtevasının tevlinin ve içerik tenkidinin zaman zaman sıhhat durumlarına ilişkin yargılara tabi olabileceğini göstermektedir.³

Cennetteki ru'yetin konu edildiği mevzu rivayetlerde Allah'ın cennete inmesi, sesinin tatlılığı, ziyaret edilmesi gibi hususlara yer verilse de O'nun herhangi bir suretinden bahsedilmemektedir. Ancak aşağıda örnekleri görüleceği gibi dünyada görülmesini konu eden mevzu rivayetlerde tam anlamıyla insan biçimci (antropomorfik) bir üslup hakimdir.⁴

3. Allah'ın Dünyada Görülmesi

Allah'ın dünyada görülmesi meselesi çoğunlukla Hz. Peygamber'in Allah'ı görmesiyle ilişkili olarak özellikle de İsrâ gecesini anlatan rivayetler bağlamında gündeme gelmiştir. Mevzu rivayetlerde İsrâ gecesinden bahseden sahih rivayetlerden mülhem anlatılar olduğu gibi İsrâ gecesinden bağımsız diğer zamanlarda yani olağan koşullarda da ru'yetin gerçekleştiğine dair anlatımlar bulunmaktadır. Mesela bir mevzu rivayette Hz. Peygamber'in “Arife günü Arafat'ta Rabbimi kırmızı bir devenin üstünde izâr giyinmiş vaziyette gördüm. Diyordu ki ‘Zulüm dışındakileri affettim, bağışladım’...” (İbnü'l-Cevzî, 1966: 1/124-125; Süyûtî, 1996 :1/32; İbn Arrâk, 1/139) dediği anlatılmaktadır. Rivayette “kırmızı deve üstünde” şeklindeki tarif ilginç bir şekilde sahih hadislerde Hz. Peygamber'in Arafat'taki hali tasvir edilirken kullanılmaktadır. Nesâî'nin tahrir ettiği bir hadiste Seleme b. Nübeyt babasının “Allah Rasûlünü Arafat günü insanlara kırmızı bir devenin üstünde hitap ederken gördüm” dediğini nakletmektedir (Nesâî, 1986: “Menâsikü'l-hac”, 199).

Bir başka rivayet şu şekildedir: “Allah Rasûlü (s.a.) rüyasında Rabbini en güzel surette genç bir delikanlı olarak gördüğünü, iki ayağında altından nalınlar, yüzünde altından pervaneler (فراش من ذهب) olduğunu söyledi.” (İbnü'l-Cevzî, 1966: 1/125; Süyûtî, 1996: 1/33-35; İbn Arrâk, 1978: 1/145). Rivayeti küçük metinsel farklılıkla Taberânî de *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde zikreder (Taberânî, t.y.: 25/143). Rivayette geçen “yüzünde altından pervaneler vardı” ifadesi Necm suresinin “O an Sidre'yi bürüyen bürüyordu” şeklindeki 16. ayetin tefsiri bağlamında zikredilen bir rivayette de geçer. Müslim'in tahrir ettiği rivayette İbn Mes'ûd sidreyi kaplayanları “altından pervaneler” (فراش من ذهب) olarak açıklar (Müslim, “İman”, 76). Sahih kaynaklarda “Cennette bir ağaç vardır ki bir süvari gölgesinde yüz sene gider de onu yine de kat edemez” şeklinde bir rivayet vardır. (Buhârî, “Bed'ü'l-halk”, 8; Müslim, “Cennet”, 1, no: 2827). Rivayette bahsedilen ağaç *Sahihayn*'in dışındaki bazı kaynaklarda ve özellikle de tefsirlerde Hz. Peygamber'in mi'râca gördüğü Sidretü'l-müntehâ ile ilişkilendirilir. Burada bahse konu ayetin tefsiri ile ilgili olarak zikredilen rivayette Hz. Peygamber Sidre ağacını şöyle betimlemektedir: “Bir süvari onun gölgesinde yüz sene gider -ya da onun gölgesinde yüz süvari gölgelenir-. O ağaçta altından pervaneler vardır (فراش من ذهب), meyvesi de sanki (büyüklüğü bakımından) testi gibidir.” (Tirmizî, “Sıfatü'l-cenne”, 9; Sa'lebî, 2002: 9/143). Beydâvî rivayette temsîlî bir anlatım olduğunu belirtir. Buna göre çekirge ve benzeri hayvanların ağaçlara düşmesinden hareketle, onların renklerindeki arılık ve canlılık altına

³ İçerik tenkidinin isnadın durumundan güç aldığına ilişkin tespitler için bk. (Türcan, 2019: 299-316).

⁴ Uydurma rivayetlerde Allah tasavvuruna dair geniş bilgi için bk. (Asar, 2020: 224-250).

benzetilerek ifade edilmiştir. İbn Hacer ise Beydâvî'nin bu sözlerine, altından oldukları ifadesinin hakikat olarak anlaşılabilirliğini de ekler (İbn Hacer, 1959: 7/213). Sidre, Hz. Peygamber'in mi'râcda en son sınırdaki gördüğü ağaçtır. (Buhârî, "Tevhîd", 37)

Taberânî *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında "İbn Abbâs'a 'Muhammed (s.a.) Rabbini gördü mü?' diye soruldu. O da 'O'nu bir genç olarak... gördü' dedi." (Taberânî, t.y.: 5/93) şeklinde bir rivayete yer verir. Bu rivayette Hz. Peygamber'in Allah'ı görmesinin rüyada olduğuna dair bir kayıt yoktur. Benzer şekilde hadisçilere ait erken dönem sayılabilecek muhtelif eserlerde yer alan ve sonrasında nakline devam edilen rivayetlerde de rüyada görüldüğüne dair bir kayıt mevcut değildir (Dârimî, 1998: 2/814). Beyhakî'nin *el-Esmâ ve's-sıfât*'ında "Rabbimi kıvrıkcık saçlı, sakalsız ve bıyıksız bir genç şeklinde gördüm..." (Beyhakî, 1993: 2/363) şeklinde, el-Hatîb el-Bağdâdî'nin Amr b. Musa b. Feyrûz'u tanıtırken onun rivayetlerine örnek olarak naklettiği haberde de Hz. Peygamber'in, Rabbini sakalsız bıyıksız ve kırmızı bir hülle giyinmiş bir genç şeklinde gördüğü belirtilmektedir (Hatîb, 2002: 13/55). "Kıvrıkcık saçlı genç" betimlemesi, Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir haberde Hz. Peygamber'in İsrâ gecesi gördüğü Hz. İsa'yı "beyaz tenli ve kıvrıkcık saçlı" olarak tarifinde de görülür (İbn Hanbel, 2001: 5/476). Hz. Peygamber'in Rabbini iki kere gördüğüne dair rivayetlerin, onun Cibrîl'i iki kere gördüğünü anlatan rivayetlerle benzerliği de manidardır. Buhârî'nin tahrir ettiği bir rivayette Mesrûk Hz. Aişe'ye "Muhammed (s.a.) Rabbini gördü mü?" şeklinde doğrudan bir soru sormuş, o da "Kim Muhammed (s.a.) Rabbini gördü derse yalan söylemiştir." demiş ve "Gözler onu idrak edemez, fakat O gözleri idrak eder." (En'âm, 6/103) ayetini okumuş ve ardından "Ancak o, Cibrîl'i iki defa görmüştür." demiştir (Buhârî, "Tefsîr", 287). Müslim'in tahrir ettiği rivayetin detaylarında ise Hz. Peygamber'in Allah'ı iki kere gördüğü düşüncesine evrilmeye zemin teşkil etmesi muhtemel bilgiler yer almaktadır. Mesrûk'un anlattığına göre Hz. Aişe, her kim şu üç şeyden birisini söylerse Allah'a iftira etmiş olur demiş ve bunlardan ilkinin Muhammed'in (s.a.) Allah'ı gördüğünü iddia etmek olduğunu belirtmiştir. Mesrûk, "Allah 'And olsun onu apaçık ufukta gördü' (Tekvîr, 81/23) ve 'And olsun onu bir kez daha görmüştü' (Necm, 53/13) buyurmuyor mu?" dediğinde Hz. Aişe, bunu Allah Rasûlüne sorduğunu, onun da "O, Cebrail'dir. Onu bu iki kerinin dışında yaratıldığı suret üzere görmedim" buyurduğunu haber vermiştir. Ardından Hz. Aişe "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut da bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder..." (Şûrâ, 42/51) ayetini hatırlatmıştır (Müslim, "İman", 77, no: 177).

Hz. Peygamber'in mi'râc olayında yaşadıklarına dair sahih hadisler ve bu geceyle ilişkili olarak tefsir edilen Necm suresinin özellikle 13-18. ayetleri birtakım mevzu rivayetlerin şekillenmesinde dayanak olarak alındığı anlaşılmaktadır.⁵ Hz. Peygamber'in mi'râcda gördüğü Sidretü'l-müntehâ ve Hz. İsa ile ilgili tasvirleri Allah'a izafe eden anlatılara dönüşmüş görünmektedir. Bazı mevzu rivayetlerde ise ru'yet, rüyada gerçekleştiği belirtilerek daha kabul edilebilir bir şekle sokulmaya çalışılmıştır.⁶ Müslim'in tahrir ettiği "Hz. Peygamber, 'ölünceye kadar Rabbini göremezsiniz' buyurdu" (Müslim, "Fiten", 19). (تعلموا أنه لن يرى أحد منكم ربه عز وجل حتى يموت) şeklindeki sarıh rivayet bile bazı aşırı giden sûfilerce (بعض غلاة الصوفية) bilgisizce tevîl edilmiş ve onun mahv ve fenâ makamına bir işaret içerdiği iddia edilmiştir. Onlara göre kişi, olmamayı, bir şey olmamayı ve hatta mevcut olmayacak kadar nefsi yok etmeyi başarırsa Allah'ı görebilir (İbn Hacer, 1959: 1/120).

⁵ Hz. Peygamber'in Cebrail'i gördüğünden bahseden Necm suresi 13-18. ayetlerin ru'yetullah için bir delil teşkil edecek biçimde tefsir edildiği iddiasını dile getiren bir çalışma için bk. (Balci, 2011: 61-93).

⁶ İslam alimlerinin rüyada Allah'ı görme iddialarına yaklaşımlarını ele alan bir çalışma için bk. (Cağfer Karadaş, 2018: 173-176).

Sonuç

Kur'an'da ve sahih hadislerde ru'yetullah meselesinin ele alınma şekli, temelde ahirette vukuunu tartışmaya imkân verecek bir mahiyete sahiptir. Dünyada Allah'ın görülmesi düşüncesinin doğrudan Kur'an'a ve sahih hadislere dayandırılması zor görünmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in mi'râcda Allah'ı gördüğüne ilişkin görüşlerin sahih kaynaklarda yer alan İbn Abbas'a ait bir sözden -her ne kadar İbn Abbâs Hz. Peygamber'in Allah'ı kalbiyle gördüğünü söylese de- güç aldığı söylenebilir. Esasen mi'râcda ru'yetin gerçekleştiği iddiası Necm suresindeki Hz. Peygamber'in Cebrail'i gördüğüne dair ayetlere dayandırılmaktadır. Bu çerçevede pek çok mevzu rivayetin hem Necm suresinin 13-18. ayetlerinden hem de mi'râc olayı ile ilgili sahih hadislerden mühlhem içeriklere sahip olduğu görülmektedir. Sahih kaynaklarda yer alan haberlere göre Hz. Peygamber mi'râcda Allah'ı görmemiştir. Onun görmesine nur perdesi engel olmuştur. Başka bir ifadeyle o sadece nur görmüştür. Sahih hadislerde mi'râc bağlamında konu edilen nur perdesinden mevzu rivayetlerde cennet ehlinin Allah'ı görmesi olayında söz edilir. Bir farkla ki, sahih hadislerde nur perdesi İsrâ gecesi Allah'ın görülmesini engellerken, mevzu rivayetlerde yine ru'yetin önünde engel olarak duran nur perdesi açılır ve Allah'ı görme imkânı sunar.

Allah'ın ahirette doğrudan görüleceğini vurgulayan sahih rivayetlerin aksine mevzu rivayetlerde ahirette ru'yetin gerçekleşme olayında nur temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Cennet ehline Allah'ı görecekleri vakit bir nurun parıldamasından, Allah ile aralarına nurdan perdenin çekilmesinden ve sonra bu perdenin açılmasından bahsedilmektedir.

Mevzu rivayetlerde teşbîhî bir anlatım dikkat çekmektedir. Cennet ehlinin Allah'ı görmesinden bahseden rivayetlerde Allah'ın cennet bahçesine inmesi şeklinde O'na bir mekân nispet edilmesi ya da sesinin ve terennümünün tatlılığı gibi özellikler zikredilse de O'nun görüleceği surete ilişkin bir tasvir bulunmamaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in Allah'ı dünyada görmesinden söz eden mevzu rivayetlerde belirgin bir antropomorfik üslup hakimdir. Özellikle mi'râca ilgili sahih hadislerdeki tasvirler ru'yetullah için uyarlanmış, Hz. Peygamber'in Sidretü'l-müntehâ ve Hz. İsa ile ilgili tasvirleri Allah'a izafe eden anlatılara dönüştürülmüştür. İnsan biçimci anlatım Hz. Peygamber'in İsrâ gecesinden bağımsız olarak olağan durumlarda Allah'ı gördüğünü işleyen diğer mevzu rivayetlerde mevcuttur. Aslında Allah'ın insanî vasıflarla tasvirine sahih kaynaklardaki rivayetlerde de rastlanmakla birlikte bahsettiğimiz mevzu rivayetlerin bazılarında Allah, tam bir insan olarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte Allah'ın sesinin tatlılığından bahseden rivayet içerik tenkidi yapılarak mevzuluğuna hükmedilirken mesela Allah'ın gülmesinden bahseden Buhârî rivayeti tevil edilmektedir. Bu durum bize, muhtevastan hareketle mevzuluğuna dair verilen hükmün gerisinde rivayetin ravi ve senediyle ilgili hali hazırda bir yargının olduğunu göstermektedir. Bir hadisin senedinin sahih olması lafızlarının sahihliğini garanti etmemekle birlikte, ru'yetullah konusundaki mevzu rivayetlerin sahih senedli rivayetlerden muhteva ve üslup yönüyle belirgin bir şekilde ayrıldığı belirtilmelidir.

Öte taraftan bazı mevzu rivayetlerde Hz. Peygamber'in Allah'ı rüyasında gördüğü belirtilmektedir. Bazı sufiler işi daha ileri götürerek fenâ ve mahv makamına erişenler için Allah'ı görmenin mümkün olduğunu savunmuşlardır.

Ru'yetullah konusundaki kelimî tartışmalar açısından bakıldığında mevzu rivayetlerin bu tartışmalara yönelik doğrudan bir planlama içermediği söylenebilir. Belki bu rivayetler sadece, temelini ru'yetullah'ın

ahiretteki imkanının oluşturduğu bu kelimî tartişmalara, dünyada bile ru'yetullahın gerçekleşebildiğini vurgulayarak ahiretteki durumun evleviyetle caiz olduğu mesajını içerebilir. Ancak özellikle cennetteki durumu tasvir eden mevzu rivayetlerin ru'yetin gerçekleşeceği yönündeki sahih rivayetleri teyit mahiyetinde olduğu, buna karşılık, dünyadaki ru'yetten bahseden ve fakat gerek muhteva gerekse üslup olarak dikkate alınacak düzeyde olmayan rivayetlerin Hz. Peygamber'in konumunu yüceltme gayesi güttüğü söylenebilir. şu var ki mi'rcla ilgili rivayetlerin bazı müfessirleri yönlendirdiği, diğer bazı mevzu rivayetlerin de sfilerce benimsendiği bilinmektedir.

Kaynakça | References

- Aliyyü'l-Kr. (2002). *Mirkt'l-mefth şerhu mişkti'l-mesbih*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Asar, M. A. (2020). *Hadislerde Allah Tasavvuru*, Ankara: TDV Yayınları.
- Aslan, R. (2018). "Suyt'nin Hadis Tenkitiliği / Suyuti's Hadith Criticism / نقد الحديث عند السيوطي". *İlahiyat Akademi* 7-8, 187-218.
- Balcı, İ. (2011). "Hz. Peygamber'in Cebrail'i Görmesinin Allah'ı Gördüğü İddialarına Dönüştürülmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/ 61-93.
- Begavî. (1997). *Me'lim't-tenzil fi tefsîri'l-Kur'an*, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi.
- Beyhakî. (1993). *el-Esmâ ve's-sift*, (thk. Abdullah b. Muhammed el-Hşid), Cidde: Mektebetü's-Sevd.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1422). *el-Câmiu's-sahîh*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nsır), Dâru Tavk'n-Nect.
- Ceran, F. (Aralık 2018). "Mu'tezile'nin Tenzih Doktrini Bağlamında Ru'yetullah Problemi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2018/2/41 102-113.
- Cessâs. (1405). *Ahkm'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Sdik el-Kamhv), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Dârimî, Osman b. Sa'd. (1998). *Nakdu'l-İmm Osmn b. Sa'd al Bişri'l-Mersi'l-and*, (thk. Reşd b. Hasen el-Elma'i), Mektebetü'r-Ruşd.
- Hatîb el-Bağdâdî. (2002). *Trhu Bağdd*, (thk. Beşşr Avvd), Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslm.
- İbn Arrâk, N. (1399). *Tenzhu ř-şeri'ati'l-merfû'a ani'l-ahbri ř-şeni'ati'l-mevd'a*, (thk. Abdlvehhb Abdüllatif- Abdullah Muhammed es-Siddk el-Gumr), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Fûrek, Muhammed b. el-Hasen. (1985), *Mşkil'l-hads ve beynh*, (thk. Musa Muhammed Ali), Beyrut: lem'l-Kütüb.
- İbn Hacer, Eb'l-Fadl Ahmed b. Ali. (1379). *Fethu'l-br şerhu sahihi'l-Buhârî* (cilt.13) Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. (2001). *Müsned*, (thk. şuayb Arnavud ve dil b. Mrşd ve diğerleri), Müessesetü'r-Risle.
- İbnü'l-Cevzî, (1966). *Mevzû't*, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Medine.
- İbnü's-Salâh. (1986). *Ulmu'l-hads*. thk. Nureddn Itr. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Kâdî İyâz. (2004). *İkml'l-mu'lim bi fevaidi Müslim*, (thk. Yahy İsmil), Dâru'l-Vef.

- Karadaş, Çağfer. (2018). “Yüce Allah’ı ve Hz. Peygamber’i Rüyada Görme Meselesi”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4/173-176.
- Kastallânî, Ş. (1323). *İrşâdü’s-sârî li şerhi sahîhi’l-Buhârî*, Mısır: el-Kübrâ el-Emîriyye.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf. (1981). *el-Kevâkibu’d-derâri*, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî.
- Koçyiğit, T. (1974). *Kur’an ve Hadiste Ru’yet Meselesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Limon, H. (2019) *Ru’yetullah ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*.(Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Müslim. *el-Câmiu’s-sahîh*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî.
- Nesâî. (1986). (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep: Mektebetü’l-Matbû’âti’l-İslâmiyye.
- Sa’lebî, Ahmed b. Muhammed. (2002). *el-Keşf ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân*, (thk. Ebû Muhammed b. Âşûr), Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî.
- Süyûtî, C. (1996). *el-Leâli’l-masnû’a fi’l-ehâdisü’l-merfû’a*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Süyûtî, C. (2004). *el-Hâvî li’l-fetâvâ (Tuhfetü’l-cülesâ bi ru’yetillahi li’n-nisâ)*, Beyrut: Dâru’l-fıkr li’t-tibâ’a ve’n-neşr.
- Süyûtî, C. (t.y.). *Tedribü’r-râvî fi şerhi takrîbi’n-Nevevî*. thk. Ebû Kuteybe Muahmmmed el-Fâryâbî. B.y.: Dâru tayyibe.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. (t.y.). *el-Mu’cemü’l-kebîr*, (thk. Hamdî b. Abdilmecîd), Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- Taberânî. (t.y.). *el-Mu’cemü’l-evsat*, (thk. Târik b. Abdillâh ve Abdülmuhsin b. İbrahim), Kahire: Dâru’l-Haremeyn.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. (1975). *es-Sünen*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Fuâd Abdülbâkî, İbrahim Utve), Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Turun, D. Y. (2008). Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Türcan, Z. (2019). Hadisçilerin Rivayet Telakkisi ve İçerik Tenkidi Meselesi. *Turkish Academic Research Review*, 4(2)/ 299-316.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author % 70
2. Yazar/Second author % 30

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Structured Abstract

In this study, it is determined how the issue of ru'yatullah, which is one of the theological issues that have been discussed since the first century of Hijri, is reflected in the fabricated narrations and which dimensions of the issues discussed in the debates are reflected in the content of these narrations. It is a known fact that after the death of the Prophet, people and groups who wanted to benefit from his spiritual authority fabricated hadiths. In addition to political and sectarian motives, hadiths were fabricated to encourage people to worship and to instill in them a love for God and the Prophet. Among the narrations that can be found on almost every subject, there are also narrations that deal with the sighting of Allah in the hereafter and in the world. Although fabricated narrations have no religious value, they can provide data in terms of the history of hadith. As well as providing information about the political and cultural structure of the period in which the narration was fabricated, they also contain clues about the sect and mindset of those who fabricated the hadith. By comparing the content of the narrations with the content of the authentic narrations, an idea of the relationship between the soundness of the chain of transmitters (isnad) and the preservation of the text in the hadiths of ru'yatullah was acquired. This approach will also provide indirect data on whether content criticism alone has the ability to give an opinion on the issue of authenticity, at least in the case of narrations about ru'yatullah. In the narrations, it is narrated that in the event of the people of Paradise seeing Allah, there is a veil of light that prevents them from seeing Allah, and then this veil will be opened and ru'yatullah will take place. In the fabricated narrations, it is stated that Allah can be seen in the world. In this context, examples are cited of the Prophet seeing Him both in mi'raj and in normal times. In the fabricated narrations about Ru'yatullah, it has been determined that the characteristics of Gabriel, the Sidre tree and some prophets that the Prophet saw on the mi'raj were attributed to Allah. It should be noted that the narrations that speak of seeing God in ordinary circumstances other than Mi'rāj are markedly anthropomorphic. A comparison of the narrations about Ru'yatullah with the authentic narrations shows that these narrations differ significantly from the authentic narrations in terms of content and style.

In this article, the narrations in Abu al-Faraj Ibn al-Jawzi's (d. 597/1201) *Mawduat* and al-Suyuti's (d. 911/1505) *al-Laali al-masnu'a* are preferred. Thus, it was thought that the subjectivity in determining the fabrication of narrations could be overcome to a great extent. Ibn al-Jawzi was criticised by hadith scholars such as Ibn al-Salah, al-Iraqi, Ibn Hajar, and al-Suyuti for being in a hurry in judging the narrations as fabricated and for reaching a conclusion without investigating the different narrations of one or more of the narrators based on the accusation of weakness or falsehood. Suyuti criticizes Ibn al-Jawzi in *al-Laali al-masnu'a* on the grounds that he describes some weak (dhaif), good (hasan) and even sound (sahih) narrations as fabricated. Accordingly, the study is based on the common determinations of two hadith scholars who can be considered as mutashaddid (severe) and mutasahil (lax) in the selection of the narrations. The sound narrations that are subject to comparison are selected from the Sahihain (The Two Sahih) hadiths, the authenticity of which is generally accepted. In this article, a comparison is made between the narrations that are accepted as authentic according to the classical hadith methodology and the narrations that are considered to be fabricated. The study does not contain any additional effort to determine the source of any narration.

From the point of view of the theological debates on Ru'yatullah, it can be said that the narrations do not contain any direct planning for these debates. Perhaps these narrations can only add to these theological debates, the basis of which is the possibility of ru'yatullah in the hereafter, by emphasizing that ru'yatullah can be realized even in

this world, and that the situation in the hereafter is by necessity possible. However, it can be said that the narrations that describe the situation in paradise are in the nature of confirming the authentic narrations that the ru'yat will take place, whereas the narrations that mention the ru'yat on earth, which are not at a level to be taken into consideration in terms of content and style, aim to elevate the Prophet's position. However, it is known that some commentators were guided by the narrations related to mi'rāj, and some other narrations were adopted by Sufis.